

ŠIS TAS D L ATSKIRO ŽEMAI I KRIKŠTO

Senoji Lietuvos valstybė, turėjusi savitą istorinį kelią, turi savyje eilę neišaiškintų ir galbūt amžinai paslėptų pasiliksiančių klausimų. Štai, prof. Z. Ivinskis išsamioje studijoje *Pirmasis Lietuvos karalius Mindaugas ir jo palikimas*¹ suminėje net 6 galutinai neiširtas Mindaugo laikų problemas. Mūsų istorija turi jį ir daugiau. Viena jų, pavyzdžiui, būtina, kaip vyko lietuvių ekspansija rusų kraštus — karu ar taikomis, penetracijos priemonėmis. Senuose istorijos veikaluose vis buvo kalbama apie didelius lietuvių užkariavimus rusų žemėse, tariant, vaizduojama lietuvių gediminaičių rusų didelėse valstybėse, sakysim, vakariečių karolingų, ypač paties Karolio Didžiojo, pavyzdžiu. Taip mūsų senesni istorikų galvota pagal beveik bendrą istorinio vyksmo taisyklę, kur didelės imperijos *kardu ir ugnimi* sukurtos. Kiek pakeistoje formoje kalbama apie lietuvių ekspansiją rytus bei pietus tarybinėje Lietuvos istoriografijoje. Pavyzdžiui, J. Žiugždos redaguotoje Lietuvos istorijoje pakartotinai tvirtinama apie Lietuvos feodalinę ekspansiją rusų žemes².

Kai kas, kaip, pavyzdžiui, ukrainiečių istorikas Linnenko, pabrėžtinai kalbėjo apie taikų, gaivališkių lietuvių plėtimąsi rusų žemes.

Kuri tų dviejų nuomonių yra teisinga, būt atskiras tyrinėjimo uždavinys.

Dar neišaiškintame klausime tarpe yra ir atskiras Žemaičių krikštas, vykdytas 26 metais vėliau nei Lietuvos krikštas. Kaip žinoma, Lietuva krikštyta 1387 m., tuojau po Jogailos krikšto ir vainikavimosi Krokuvoje. Krikštas vykdytas pagal Jogailos

¹ Atspaudas iš *Metraščių* I t. 1965.

² *Lietuvos T. S. R. istorija*, red. J. Žiugžda ir kiti, Vilnius 1957, I t. 90 psl. ir kitur.

duot pažad vadinamoje Kriavo unijoje pakrikštyti Lietuv , atseit, visus Lietuvos pagonis. Kyla klausimas, kod l žemai iai, kurie buvo tokie pat pagonys, kokie ir likusieji lietuviai, iš krikšto išskirti. Juk lietuvi krikštas gan uoliai vykdytas ir nevengta krikštyti net ir sta iatikiai rusai, jei jie patys sutiko ³.

Lengviausias b t išaiškinimas prileidus, kad žemai iai tuo metu visai nepriklaus Lietuvai ir buvo kryžiuo i takoje ar net j užimti. Panaši nuomon ir randame kai kuriuose istorijos veikaluose, pavyzdžiui, kad ir V. Daugirdait s-Sruogien s didel je Lietuvos istorijoje⁴. Net ir H. Paszkiewicz gan gili ir mantri tyrin jim veikale apie Kriavo unijos genez ⁵ iš dalies panaši mint apie Žemai ius skelbia.

Kitaip aiškina Žemai i išskirim iš Lietuvos krikšto 1387 m. S. Sužied lis ⁶. Pasak jo, «žemai iai buvo labiau prisiriš prie savo tik jimo ir didžiojo kunigaikš io valdžia Žemaitijoje nebuvo taip didel , kaip Aukštaitijoje. Bet daugiausiai jam trukd Vok. Ordinas ».

Šiuose S. Sužied lio išvedžiojimuose tikriausias dalykas, kad didžiojo kunigaikš io valdžia Žemai iuose buvo silpna ir d lto jis gal jo susilaikyti nuo j krikšto. N ra pagrindo prielaidai, kad Ordinas b t tiesiog kliud s Žemai i krikšt . Jis tegal jo koku nors b du netiesiog trukdyti, nes pats vis laik siek juos pasiglemžti ir j krikštas drauge su Lietuva b t reišk s jo vilties gal .

Kadangi ne vieno autoriaus vis nurodomas Ordinas žemai i nekrikštijimo 1387 m. priežastimi, tai ir tenka mesti žvilgsn jo ir Lietuvos santykius Aukštai i krikšto metu.

Po Mindaugo Jogaila buvo pirmas Lietuvos valdovas, perleid s Žemai ius iki Dubysos 1382 m. sutartimi Vokie i Ordinui⁷. Susitarimas paliko pergamento gabalas ir, Vytautui Pr sus nub gus, 1384 m. jis iš naujo kartotas. Iš prekarin je pad tyje ⁸

³ *Lietuvos T. S. R. istorijos šaltiniai*, Vilnius 1955, I t. 61 psl.

⁴ *Lietuvos istorija*, Chicaga 1956, 161 psl.

⁵ *Geneza i warto Krewa*, Varšuva 1938, 238 psl.

⁶ S. Sužied lis, *Vytauto vaidmuo Lietuvos kristianizacijoje*. Rink. *Vytautas Didysis*, Kaunas 1930, 101-102 psl.

⁷ H. Gersdorf, *Der Deutsche Orden im Zeitalter der polnisch-litauischen Union*, Marhurgas 1958, 238 psl. 61 išn.

atsid rusio Vytauto Ordinas gavo daugiau nei iš Jogailos : jam buvo perleisti visi Žemai iai iki Nev žio up s. D l netrukus sekusios Vytauto «išdavyst s» ir šis susitarimas bereikšmis paliko. N ra joki duomen , kad Ordinas b t tur j s Žemai ius Lietuvos krikšto metu. Priešingai, turime vien aišk liudijim t pa i 1387 m., iš kurio aišk ja, kad tuo metu Žemai iai Vok. Ordinui nepriklaus . Kalbamas dokumentas yra paliaub sutartis tarp Skirgailos ir Livonijos Ordino magistro, sudaryta 1387 m. liepos 9 d. ⁸ Sutarta laikytis paliaub iki 1388 m. Kal d ir per t laik pirkliai iš Vilniaus ir Polocko gal jo laisvai lankytis Rygoje. Nors šioje sutartyje apie Žemai ius nieko nesakoma, ta iau jie joje tur jo b ti paliesti. Tai rodo v lesn , 1388 m. sutartis kryžiuo i ir lenk , sutarta Torno mieste ⁹. Joje prisiminta ana Skirgailos ir Livonijos sutartis ir d l jos pareikšta : «Išskyrus Žemai i žem , kaip šviesusis viešpats Skirgaila, Trak kunigaikštis, paliaubas su Livonijos viešpaiais sutartas, ne - trauk . Kaip kalbama Žemai i žem min tas paliaubas n ra traukta, tai ji ir dabartines paliaubas ne traukiama ». Reikia pasteb ti, kad panašus Žemai i išskyrimas kartotas dar ir kituose susitarimuose ir jis, matyti, darytas Ordinui spiriant¹⁰.

Juk iš paliaub išskirtus pagonis žemai ius Ordinas toliau gal jo pagal sisen jusi teis varginti kryžiaus žygiais ir priimin ti atvykstan ius Vakar kryžininkus. Iš paliaub išskirtas Žemai i kraštelis der jo Vokie i Ordinui pagrindu, kuriuo jis gal jo vis dar remti savo tariamus mišinius tikslus Vakar pasaulio akivaizdoje. Be to, gal jo gaivintis mintimi kada nors t kraštel pasiglemžti.

Ta viltis jam tikrai šm kštel jo sulig antru Vytauto pab - gimiu 1389 m. Ordinas išsk stomis rankomis pri m kunigaikšt , patraukus savo pus žemai ius. Ne be Vytauto, be abejo, paraginimo nuvyko 1390 m. pradžioje 7 j vals i atstovai Karaliau i ir ia tar si su Ordino vyriausiu maršalu (t. y. Karaliau iaus komt ru) ir Pr s krašto didikais « viso Žemai i krašto

⁸ Ten pat., 99 psl.

⁹ *God. dipl. Pruss.* IV t., 47 nr., 59 psl.

¹⁰ Ordino interesas išskirti Žemai ius aišk ja iš sutarties su Vytautu 1397 m. sausio 26 d., kur abi pus s pagamino to paties turinio dokumentus. Bet tik Ordino dokumente terpta «*usgenommen Sameyten*» (*God. epist. Vit.* 140 nr., 44 psl.).

vardu» (*von des gemeinen landes wegen czu Samaiten*)¹¹. Jie prisiek pagalb ti «karaliui» Vytautui, vyriausiam maršalui ir Pr sijos ponams prieš visus j priešus. Patvirtinta taika tarp abiej krašt ir laisva prekyba drauge. Labai savaimingas dalykas toje sutartyje buvo žemai i prašymas « savo karaliaus Vytauto » prikabinti prie sutarties rašto sav j antspaud . Jie prašo tai ne tiesiog jo valdži pripažindami, bet tik todėl, kad sav antspaud netur jo. Kad šis žemai i didik kreipimasis Vytaut d l sutarties antspaudavimo ir teisinimasis sav antspaud netur jimu b t nuoširdus, tenka labai abejoti. Žinoma, kad kitais atvejais jie naudojo savus antspaudus ir net buvo reikalaujama juos prikabinti. Matyti, šioje ypatingoje pad tyje, kada Vytautas pab g liu Pr sijoje tegyveno, žemai iai jam iš pagarbos leido j sutart patvirtinti, nors patys savo turimos valdžios krašte neišsižad jo. J pareiškimas, kad «mes patys antspaud neturime » ženklino ne k kita, kaip j pa i savi-valdos patvirtinim .

Kai Vytautas, iškirt s Ordinui antr «išdavyst », gr žo Lietuv ir didžiuoju kunigaikš iu tapo, jis drauge pasidar ir Žemai i suverenu. Tuo tarpu Ordinas t s kryžiaus žygius Lietuv , visai nepaisydamas jos vykusio krikšto. Jam pirmiausia, žinoma, r p jo gauti Žemai ius. Tik savo prastais terijimo puolimais to pasiekti negal jo. Žemai iai, kaip ir anks iau, patys vieni mok jo atsispirti. vykiai pakrypo kryžiuo i naudai, kai Vytautas, totori echano Tochtamyšiaus kvie iamas, pasišov tolimiems užmojams rytuose ir gyvai susir pino taika ir draugiškais santykiais su Ordinu. Iš to ir atsirado garsioji Salyno sutartis, kuria Ordinui v l atiduoti Žemai iai iki Nev žio up s (1398). Išsižad jimas Žemai i , tiesa, iš jo Vytautui naud , nes jis apdraud Lietuvos vakarini pakraš i saugum ir paskatino kryžininkus ateiti Vytautui pagalb jam žygiuojant rytus.

Po nelaimingo Vorksloms šio su totoriais, kur Vytautas pralaim j s paklojo savo dideles karo j gas ir pats vos išsigelb j s gr žo, jis tur jo b ti nuolaidus kryžiuo iams. Jis rod jiems ypating nuolankum ir jo bi iulyst pasiek aukš iausio laipsnio 1399-1400 m. Didysis magistras viename jam rašytame laiš-^{11 11}

¹¹ *Cod. epist. Vit.*, 67 nr., 23 psl.

ke 1400 m. sausio mėn. gale j tiesiog liaupsina « m s ypatingu ponu ir geradariu »¹². Ypatingas draugiškumo ženklas buvo Vytauto žmonos Onos kelion Ordino žem 1400 m., kur ji su didele pagarba buvo sutikta. Kryžiuoiai pagarbiai lyd jo Vytautien (*Vitoldinne*), kaip jie j vadino, kai ji lank j šventas vietas.

Aukšto laipsnio draugiškumas su Vytauto šeima buvo geriausia proga pasigrobtį Žemaiius, kuriuos dabar Ordinas tikrai laik savo nuosavybe. Tai band jis daryti pakartotinais puolimais 1399 m. ir vis tur jo pasitraukti. Atrodo, Ordinas savo jgomis negal jo žemaii veikti ir juos priversti pasiduoti. ia jam at jo pagalb Vytautas, pasišov s jam pad ti 1400 m. pradžioje ir apie tai iš anksto praneš s didžiajam magistrui¹³. Kaip iš didžiojo magistro atsakymo neišlikus Vytauto laiškaiška, Vytautas pasiruoš pulti Žemaiius dar prieš kryžiuoiai, laukiusi palankaus oro, atžygiavim juos^{12 13 14}. Didysis magistras prašo Vytaut sakyti savo vadams, susirinkusiems pakrašt, prisijungti su savo žmon mis prie Ordino, kai jie bus pašaukti¹⁵.

Taip suorganizuotas puolimas Ordinui baig si s kmingai. Pirm kart jis su Vytauto pagalba gyvendino savo amžin troškim — gavo Žemaiius. Laimikis, matyti, buvo ypatingai atžym tas Ordino krašte, kad j kronikininkas gal jo rašyti : « Tuo metu pasidav Vokie i Ordinui visas Žemaii kraštas iš vien ir atsiunt daug kait iš geriausi krašto [žmoni], kurie niekuomet nebuvo pasidav Ordinui »¹⁶.

Kronikininko liudijimas reiškia Ordino džiuges ir kartu dera ryškiausiu rodymu, kad anks iau jis niekuomet Žemaii nebuvo už m s. Tad Lietuvos krikšto metu jie laisvi tebuvo.

Kaip iš šio Posilg s liudijimo matyti, Ordinas tuojau grie-

¹² *Cod. epist. Vit.*, 214, nr., 64 psl.

¹³ *Cod. epist. Vit.*, 214 nr., 64 psl.

¹¹ Ten pat : « Ouch besonder über herre danken wir euwer grosmechtigkeit mit ganzem floisze, nmb das es euwer hochwirdikeit, in der masze, als ir uns lieber herre geschriben habt, mit den Samaiten haldet, wand wir hoffen, als verre uns got der herre dorczu ein wether gibt, das wirs mit der hülfe unsers herren gotes mit den Samayten also machen wellen ».

¹⁵ Ten pat.

¹⁶ Joh. V. Posilge, *Scr. rer. Pruss.* III t., 236 psl.

besi kurtis Žemai iuose, skirdamas jam vait ir teis jus. Šiuo atveju jis ir neišsivert be Vytauto pagalbos. Už j jam d k o damas, siunt Ragain s komt r ir praš pad ti pastatyti pil prie Nev žio ¹⁷.

Neilgai džiaug si Ordinas laim jimu. Tik gal kokius metus. Nežinia, kaip vyko tiesiog, gali sakyti, perversmas, kad jau kitais metais Ordinas neteko Žemai i . Žemai iai atgavo laisv ne be Vytauto pagalbos, kaip matyti iš Ordino skundo popiežiui ir kardinol kolegijai, rašyto 1401 m. rugs jo 3 d. Jame didysis magistras aimanavo, kad Vytautas niekšiškais patarimais ir pagalba okupavo, kaip skunde išsireiškiam , «mano Ordino žem Žemai ius »¹⁸. Tad iš skundo išeit , kad Vytautas, laisvindamas Žemai ius, pats juos už m .

Ordinas, žinoma, nerimo išguitas iš Žemai i ir tod l mielai band pasinaudoti sutartimi su pas j atb gusiu Švitrigaila. Ši 1402 m. sutartis beveik kartojo an Salyno susitarim 1398 m. Sutartis pasirašyta užsimot kar metu ir Švitrigaila Ordinui buvo tinkamas rankis bandyti pašalinti nuo valdžios «išdavik » Vytaut . Kryžiuo iai ved Vytauto priešinink Vilni ir, jo nepa m , trauk Medininkus, kuriuos sudegino. Niekais baig si kryžiuo i žygiai ir kitais 1403 m. su žymiais iš Europos atvykusiais pagalbininkais.

Vytautas ir Jogaila ved tuo pat metu su Ordinu ir diplomatin kov . Jiems pavyko tiek paveikti popieži Bonifac IX, kad jis 1403 m. rugs jo 9 d. bule uždraud Ordinui toliau kariauti prieš Lietuv . Ordino prokuratoriaus Romoje pastangos paveikti popieži atšaukti bul nebuvo s kmingos ¹⁹. Vis neišsižad jusiam Žemai i Ordinui pasitaik proga juos gauti antr ir paskutin kart , kai Vytautui prireik kariauti su atkritusiu Smolensku ir jis pats susikivir ijo su Lenkija d l Dobryn s. Pad tis vert Vytaut iš vien eiti su Lenkija ir nusileisti Ordinui. Iš trijų valstybi susipynusi santyki kilo Rocionžo (Raci ž) sutartis, patvirtinta 1404 m. geguž s 14 d. D l Žemai i v l beveik kartojamas

¹⁷ *Cod. epist. Vit.*, 224 nr., 68 psl.

¹⁸ *Cod. dipl. Pruss.*, 122 nr., 103 psl. : « Terrain Ordinis mei dictam Samaithe suis depravatis consiliis et auxiliis contra decreta pacis inite prodiciosius ocupavit ».

¹⁹ J. Kon ius, *Vytautas the Great. Grand duke of Lithuania*, Miami, Florida 1964, 75 psl.

Salyno susitarimas. Vytautas pasižad jo « per vienus metus nuo ateinanios dešimtos šv. Jono dienos didžiajam magistrui ir Ordinui v l garbingai perduoti Žemai ius »²⁰. Tad Rocionže Vytautas lyg prisipažino, kad jis buvo at m s iš Ordino Žemai ius ir dabar v l jam perleidži s. Jis iš tikr j rimtai, net pasitelk s savo bajorus, talkininkavo Ordinui, versdamas Žemai ius jam pasiduoti. Vytautas pradžioje r m Ordin ne tik savo paj gomis, bet dar skyn kryžiuo i žygininkams kelius per Žemai i girias ²¹. Nors Ordinas Vytauto padedamas ir už m Žemai ius, net kelias pilis pasistat ir savo vait paskyr , ta iau krašto nenuramino. Žemai iai vis bruzd jo ir priešinosi vokieiams, ypa jiems reikalaujant kait . Jie vis tur jo šauktis Vytauto pagalbos. Vytautas, nors ir gin ijosi su Ordinu d l Žemai i pab g li ir d l lietuvi bendravimo su jais, ta iau r m j iki 1408 m., atseit, iki to laiko, kol buvo sitrauk s kovas su rus kunigaikšiais ir su pa ia Maskva. Kai tais metais susitaik su Maskvos kunigaikšiu, tai prieš pa ias Kal das susitiko Vytautas su Jogaila Naugarduke ir nutar pirmiausia susigr žinti Žemai ius²². Tai vyko jau «didžiojo karo » išvakar se, kuris ateinaniais metais buvo beprasided s. Jis prasid jo susir mimu Pavyslyje, kada kryžiuo iai išpl š lenkams Dobryn s žem . Tik tarpininkaujant ekijos karaliui Vaclovui, tada kai kieno pripaž stamam Romos imperatoriumi, buvo sutartos paliaubos iki 1410 m. šv. Jono. Tad garsusis Žalgirio m šis ir vyko puse met v liau.

Didžiojo m šio išvakar se vykusioje diplomatin je kovoje, kada kryžiuo iai ir Vytautas su Jogaila paskleid visame Vakar pasaulyje nemaža skund kitas prieš kit , randame vien Vytauto 1409 m spalio m n. skund , kur palie iami Žemai iai ²³. Vytautas pirmiausiai atremia kryžiuo i kaltinimus, kad jis nesir pin s lietuvi krikštu. Atsikirsdamas jis sako, kad d l lietuvi krikšto jis tri si s jau 24 metus ir apie kryžiuo ius ia pat priduria : «O d l Žemai i krašto, kur beveik per penkeris metus band (*conat*) užimti, kod l nieko nesako, kuriuos ir kiek prie

²⁰ *God. epist. Vit.*, 285 nr., 97 psl.

²¹ Ten pat, 321 nr., 116 psl.

²² J. Caro, *Geschichte Polens*, Gotha 1869, III t. 288 psl.

²³ *God. epist. Vit.*, 427 nr., 201 psl.

krikšto malon s pried ? ». Pareiškimas domus dviem atžvilgiais : pirma, visai ignoruojama trumpalaik Žemai i okupacija 1400 m., kuri taip pabr ž Ordino kronikininkas ir antra, j valdžia 1404-1409 m. laikoma ne tikra okupacija, o tik bandymu okupuoti. Iš to matyti, kad vokieiams nepavyko Žemai i sau pasilenkti ir jie k l juos kojas tiek, kiek gavo paramos iš Vytauto.

Pakartotinis Žemai i dovanojimas ir Vytauto tiesioginis sikišimas, ia juos sau lenkiant, ia palaikant j sukilim , artino juos prie Lietuvos kamieno. Jau pati Ordino pavergimo gr sm vert Žemai ius glaustis prie Lietuvos, kaip anks iau prie jos linko ir kitos ais i gimin s, k. a. žiemgaliai XIII a. antroje pus je, v liau pr sai, bartai, nadruviai ir s duviai. Kai j kraštai liko pavergti, gyventoj dalis persik l Lietuv .

Iš didesnio suart jimo Žemai i su Lietuva sek didžiojo kunigaikš io valdžios stipr jimas juose ir j savivaldyb s siaur jimas. Vytautas per savo pasi st seni n 1409 m. sutvirtino savo, t. y. Lietuvos didžiojo kunigaikš io valdži juose. Nuo to meto Žemai iai pasidar Lietuvos didžiosios kunigaikštijos seni nija. Kai po Žalgirio m šio Ordinas jau nebegal jo kintis Žemai ius, juose daugiau valdžios gav s Vytautas gal jo imtis krikš ionyb s skiepijimo. Tai jis m si tuojau po sutartos, vadinamos Horodl s, unijos, gal b ti ir lenk paragintas.

Ta iau Žemai iai paliko savaimingu politiniu vienetu Lietuvos didžiojoje, kunigaikštijoje, kad ir ar iau prišlieti prie jos. Tai rodo kad ir Kazimiero privilegija Medinink vals iaus gyventojams 1441 m., patvirtinta v liau Aleksandro ²¹. Išlik daugiau ar mažiau savaimingi per vis Lietuvos didžiosios kunigaikštijos gyvavimo laik , Žemai iai tebuvo atskiras teritorinis vietas ir po padalijim , vis minimas šalia Lietuvos. Pagal t iš senos Lietuvos istorijos jusi tradicij ir pirmas katalikiškas kunig leistas laikraštis (nuo 1892 m.) pasirinko *Žemai i ir Lietuvos apžvalgos* vard .

Dr. J. Jakštas

Cleveland, Ohio, J. A. V.

²⁴ *Lietuvos T.S.R. istorijos šaltiniai*, Vilnius 1955, I t., 157 psl.

WHY SAMOGITIA (ŽEMAI IAI) WAS NOT BAPTIZED WITH THE REST OF LITHUANIA IN 1387

By Dr. J. Jakšt as

Summary

As it is generally known, the land of Samogitia was not baptized with the rest of Lithuania in 1387. Some historians reason that the baptism was delayed due to the occupation of this land by the Teutonic Order. Without a doubt, this assumption can be proven erroneous with the aid of reliable sources. The Teutonic Knights, who had struggled to seize Samogitia from the time they started to raid Lithuania, first achieved their goal in 1400. They were able to do so with the help of Vytautas, the Grand Duke of Lithuania. For unknown reasons Vytautas changed his policy one year later and drove the Germans out of Samogitia.

As a result of a certain interrelationship that later developed between the three political powers — Lithuania, Poland and the Teutonic Order — Vytautas ceded Samogitia again to the Order. (See the agreement in Raci ž, 1404). The Germans invaded Samogitia with Vytautas' support and struggled to keep the inhabitants in submission for almost 5 years. The Samogitians continually revolted and, incited by Vytautas, threw off the German yoke in 1409.

When Vytautas had freed the Samogitians, he attached them more closely to the Grand Duchy and infringed upon their old liberties. Before this time Samogitia was a province of its own under a local administrator subject to the Grand Duke of Lithuania. Now he dispatched his own representative (starosta, seni nas) to Samogitia. Having accomplished this, Vytautas was able to proceed with the conversion of the Samogitians in 1413.